

КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Бондаренко Неллі,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

У схваленій ООН Концепції сталого розвитку культура посідає одне з чільних місць. Саме цей документ фахівці світового рівня радять покласти в основу нової стратегії розвитку України. Змістом концепції є інтегральний показник успішного поступу країни – «індекс людського розвитку». Він складається з трьох частин, які не можна міняти місцями: тривалість життя людини, тобто її здоров'я; освіта, наука, культура; рівень ВВП. Наголошується, що економічні показники – лише інструменти для успішного розвитку перших двох складників.

Згідно з дослідженнями ЮНЕСКО, на планеті існує близько 2400 різних культур, кожна з яких співвіднесена з певним народом.

Українці створили одну з найдавніших і найвартісніших на європросторі потужну матеріальну й духовну культуру. Визначні діячі української історії, освіти, науки і культури зробили вагомий внесок у всі сфери цивілізаційного поступу. Сучасна реальність в Україні потребує нової моделі освіти, спрямованої на формування особистості з якісно іншим рівнем інтелекту, мислення, професіоналізму, здатності глибоко опановувати культуру свого народу й надбання інших з огляду на глобалізованість світу.

Важливим сегментом культури суспільства є освіта – стабілізуючий фактор її розвитку й оновлення, канал спрямованої *інкультурації* – процесу входження й глибинного занурення людини в культуру, опанування традицій, звичаїв, норм, цінностей, моделей поведінки, властивих конкретній культурі.

Результатом інкультурації особистості є *культурна компетентність*, яка дає їй можливість розуміти, правильно інтерпретувати й доцільно застосовувати здобуті знання про культурні установки, цінності й норми. Її складники: знання про культурні установки, цінності й норми; уміння й навички їх застосування; досвід застосування знань і вмій; ціннісно-смісловне ставлення; емоційно-вольове регулювання; готовність до прояву компетентності.

Українська мова як культурний код і навчальний предмет формує основу змісту культурної компетентності особистості.

Зміст освіти й роль культурної компетентності повинні відповідати соціокультурному типові даного суспільства й відтворювати особистість, модальну для цього типу. Результатом цілеспрямованої інкультурації має стати особистість, здатна засвоювати й відтворювати культуру, її базові цінності, традиції, поширювати, транслювати, передавати культурну спадщину прийдешнім поколінням.

Водночас бесіди й результати анкетування, проведеного в 2018/2019 н.р., засвідчили недостатню обізнаність здобувачів освіти з культурною

спадщиною народу, зокрема з визначними діячами української культури, які замовчувались радянським режимом, були знищені ним, привласнені чужими культурами або інтегровані в них (Микола Гоголь, Костянтин Ушинський, Микола Вороний, Микола Хвильовий, Лесь Курбас, Володимир Івасюк, Алла Горська, Леонід Биков, Валерій Марченко, Квітка Цісик, Леонард Бернстайн, Стівен Спілберг, Сильвестр Сталлоне, Майкл Дуглас і багато інших).

Усе це зумовлює актуальність порушеної проблеми.

Різні аспекти української культури й однойменної компетентності вивчали Г. Сковорода, М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Гнатюк, В. Антонович, М. Костомаров, О. Потебня, О. Воропай, В. Кононенко, П. Кононенко, Е. Сепір, Н. Бабич, О. Тищенко, С. Єрмоленко, О. Селіванова, Л. Мацько, В. Ужченко, В. Жайворонок, М. Кочерган, Ф. Бацевич, М. Дмитренко, О. Потапенко, А. Вежбицька, Н. Бондаренко, С. Косянчук.

Визначення культури ставали дедалі різноманітнішими, а їх кількість зростала з сімох на початку ХХ ст. до 150 у середині ХХІ ст. й 500 наприкінці. На сьогодні їх налічується понад 1000.

Історик-міжнародник Руслан Гарбар трактує культуру як «інтегральне поняття, що включає ставлення до природи, до праці, до виробництва, до власного тіла; культуру взаємин між людьми; сферу людського буття, де формуються мораль, віра, традиції, любов до своєї землі». Й підсумовує: «без високої культури не може бути сучасної економіки¹».

Підсумовуючи різні типи визначень культури, Олена Селіванова зазначає, що «культура містить не лише досягнення суспільства у всіх видах діяльності, а насамперед є способом буття культурної групи у взаємодії з природою, соціумом, навколишнім світом^{2(с. 279)}».

Ми визначили базові поняття, що розкривають суть і призначення культурної компетентності: культура, функції культури, культурна компетентність, артефакт, менталітет (ментальність), етнос, інкультурація, культура національна, культура загальнолюдська, культурна ідентифікація, культурні константи, культурні установки, культурні цінності, культурні норми, субкультура. Розвиваючи у здобувачів освіти культурну компетентність, необхідно активно залучати слова-поняття, що утворюють ядро мовної свідомості українців, їх світобачення й логіку пізнання світу. Ці лексеми розглядають як *ментальні домінанти, ключові слова культури, репрезентанти ключових концептів культури, слова з культурним компонентом, культурні концепти*^{3(с. 253)}. Відповідні слова широко представлені в українському мистецтві й значущі для нашої культури. Світові глобалізаційні процеси, своєю чергою, потребують осучаснення цього усталеного ядра в контексті модернізації українського національного характеру, що має стати предметом украї запитаних наукових розвідок на суміжжі різних галузей науки. Важливі з огляду на це дослідження: текстоцентричної системи опанування державної мови як чинника державотворення й основи формування культурної компетентності⁴; життєвих компетентностей старшокласників засобами підручника української мови⁵; мовленнєвої діяльності у контексті ціннісно-сміслової сфери⁶; компетентнісного змісту освіти у старшій школі⁷ та ін.

Розробляючи методіку формування у здобувачів освіти культурної компетентності, необхідно враховувати функції, які виконує культура як суспільно-історичне явище. Основні з-поміж них – інформаційна, пізнавальна, аксіологічна (ціннісно-комунікаційна), регулювальна (нормативна), людинотворча, перетворювальна, світоглядна, виховна.

Основу *змісту* формування культурної компетентності мають становити: базовий обсяг культурологічної інформації; культурні стандарти українців; особливості національної та загальнолюдської культур; духовно-моральні основи життя людини, народу й людства; культурологічні засади сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій; здоров'я; освіти, наука і релігія в житті людини, їх вплив на світ; організація дозвілля.

Нами визначено очікувані *результати* сформованості культурної компетентності. Це *знання, навички, відношення/ставлення*, що розвивають компетентність, коли здобувач освіти: *розуміє* суть поняття культура; *знає* знакових діячів української культури, зокрема маловідомих (замовчуваних, знищених режимом) і привласнених чужими культурами; *виявляє* обізнаність із базовим обсягом культурологічної інформації; *виявляє* здатність доцільно застосовувати її; *знає* культурні стандарти народу; *дотримується* їх; *усвідомлює* специфіку української культури, що проявляється у мові, цінностях, традиціях, звичаях і звичках; *сприймає* українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської; *усвідомлює* культурні відмінності між народами; *виражає* ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва; *утверджує* цінності національної культури на особистісному рівні; *виявляє* готовність успадкувати й передати нащадкам духовні й культурні надбання українського народу; *виявляє* міжкультурне взаєморозуміння, толерантність до представників інших культур; *виявляє* здатність вести діалог, здійснювати міжкультурну комунікацію, не втрачаючи власної ідентичності; *оцінює* творіння української культури.

Науковцям необхідно проаналізувати культурний контекст сучасної України; провести каталогізацію культури України; визначити, якого роду культурна компетентність потрібна нинішньому і майбутньому поколінням українців з огляду на наступність певних елементів культури та її оновленням, а також забезпечення руйнування культурного ядра; визначити основу змісту формування культурної компетентності у здобувачів освіти загалом і на уроках української мови зокрема; розробити методіку її розвитку і концептуально нові критерії оцінювання рівня сформованості.

¹ Гарбар Р. 100 років росту. *День*. 2018. 25-26 жовт. (№193/194). С. 10–11.

² Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

³ Саєвич І. Г. Ключові концепти культури: критерії виокремлення. *Матеріали міжнар. наук. конф.*, м. Київ, 10–12 жовт. 2013 р. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 255 с.

⁴ Бондаренко Н. В. Текстоцентрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти. *Державотворча й об'єднувальна функції української мови* : матер. Міжнар. наук.-метод. семінару. Ужгород, 2009. С. 143–153.

⁵ Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Розвиток життєвих компетентностей старшокласників засобами підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 21. С. 44–56.

⁶ Васьківська Г. О., Косянчук С. В. Риторичні уміння учнів старшої школи в контексті ціннісно-сміслової сфери. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 8. С. 14–19.

⁷ *Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект* : кол. монограф. / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська та ін.]. Київ, 2018. 260 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/713853/>